

Povzetek. *Kljub temu, da je fenomen redovnega poklica trdno in varno usidran v katoliški tradiciji, je bil do sedaj ureden bore malo sociološke ali kakšne druge neteološke pozornosti. V članku predstavljamo težave, ki spremljajo redovni poklic v okviru totalne ustanove. Z vstopom v redovno ustanovo je posameznica podvržena neizbežni resocializaciji, ki privede do popolne infantilizacije. Radikalno zanižanje in zavračanje vrednot posvetnega sveta povzroča popolno (finančno in psihično) odvisnost posameznice od redovne ustanove. Redovnica mora biti kot otrok pokorna svoji "materi" - predstojnici in cerkvi. Posameznica znotraj redovne ustanove razvija sposobnosti in časti vrednote (pokornost, uboštvo in celibat), ki ji zunaj redovnega okolja ne koristijo. Tako po več letih življenja v ustanovi redovnica ni sposobna živeti zunaj nje. Če v preteklosti posameznice niso izstopale iz redovnih ustanov, ker niso dobile formalnega dovoljenja za izstop, danes - kljub formalni možnosti - ne izstopajo, ker znotraj ustanove ne razvijejo veččin in dobrin, ki jih zahteva sodobna sekularna družba. Za to negativno izkušnjo pa redovnice niso odgovorne same.*

Ključni pojmi: *rimskokatoliška cerkev, ženske, totalna ustanova, redovni poklic, konflikt, človekove pravice, Slovenija.*

Uvod

Ko se je v slovenskih medijih pojavila posameznica z negativno osebno izkušnjo redovnega poklica (v mislih imamo Vido Žabot, bivšo redovnico), se je širša javnost razdelila na dva pola. Prvi so tisti, ki jim tovrstne osebne izpovedi predstavljajo nadvse zanimiv safari v zadnja tabuizirana področja bližnjega okolja. Drugim, in teh je več, je skupno stereotipno mišljenje, da so posameznice v redovno ustanovo vstopile po svobodni volji in so iz tega razloga dolžne prevzeti krivdo za vse nevšečnosti, ki so vezane na redovni poklic. Če želimo pravilno razumeti kompleksnost položaja posameznice z osebno izkušnjo redovnega poklica, moramo poznati vsaj nekaj ključnih specifik redovnega poklica. Preden je posameznica sprejela odločitev za vstop v redovno ustanovo, je bila nujno izpostavljena dejavnikom, ki so vplivali na to, da se je odločila za radikalno odrekanje posvetnim vrednotam (zakonska zveza, lastnina, svobodna volja). Motivi za vstop so različni: iskanje varnosti, izziv, možnost izobraževanja, ideološki razlogi, ustalitev, osebni vpliv (tradicionalna povezanost družine z nekim redom), kupčija z bogom (v smislu: če

* Sonja Bezjak, univ. dipl. sociologinja, študentka podiplomskega študija sociologije.

mi pomagaš, bom vstopila) (Gass, 2001: 17-18). Ko vstopi, je podvržena dolgotrajni resocializaciji. Njena identiteta je v glavnem reducirana na eno samo vlogo. Z resocializacijskimi metodami, ki zahtevajo pokornost, uboštvo in spolno neaktivnost, institucija vzgaja emocionalno in socialno mlajše ženske, kot bi ustrezalo njihovi dejanski starosti. Proces infantilizacije omogoča večjo odvisnost in manjšo samostojnost žensk v redovnih ustanovah. Dlje, ko živijo v redovni ustanovi, bolj so od nje odvisne in težje se odločajo za izstop. Kljub temu, da je izstop na formalni ravni zagotovljen, mora posameznica, preden izstopi iz redovne ustanove, razrešiti številna vprašanja (redefinirati koncept večnih zaobljub, rešiti finančno negotovost, predstaviti svojo odločitev staršem, ...). Tiste, ki ne morejo razrešiti navedenih dilem, kljub želji po izstopu ne morejo sprejeti odločitve za izstop.

Totalnost redovne ustanove

Proces odločanja o vstopu v redovno ustanovo

Ključni koncept, okoli katerega se vrtili odločitve za vstop v redovno ustanovo, je koncept božjega klica. Celotna primarna socializacija v primeru posameznic, ki se odločajo za vstop, poteka v smislu priprave na "božji klic". "Božji klic" je eden od formalnih pogojev za vstop v redovno ustanovo, vendar ga mora posameznica izkusiti sama - neodvisno od ustanove in preden jo ustanova sprejme. "Božji klic" se zgodi na individualni ravni, vendar ima institucionalizirano formo.¹ Sekularno moramo "božji klic" razumeti kot neke vrste motivacijo za vstop v redovno ustanovo. "Božji klic" velja za enega pomembnejših prepoznavnih znakov primernosti posameznice za redovni poklic.

V okviru katoliškega nauka in redovnega prava predstavlja koncept "božjega klica" neposredno obračanje boga na posameznico. Tista posameznica, ki motiv za vstop in pozitivno izkušnjo, ki jo je pridobila v stiku z nekim redom, poveže v kategorijo "božjega klica", ali drugače, vse to razume, kot da jo je bog nagovoril, naj pride k njemu v službo, ima vsaj na nezavedni - če že ne na zavedni - ravni izkristalizirano željo po vstopu v redovno ustanovo. Posameznica prek koncepta "božjega klica" sklepa neke vrste dogovor sama s seboj. S tem, ko svojo osebno željo prezrčali na koncept boga, se posameznica razbremeni odgovornosti za svojo odločitev, hkrati pa tej odločitvi podeli nek višji pomen, jo osmisli z dokazom, ki ne vzdrži racionalnih argumentov. Da vse posameznice z lastno izkušnjo redovnega poklica govorijo o prisotnosti "božjega klica", je logična posledica dejstva, da je koncept "božjega klica" redovno zaželeno - celo nujna forma vedenja/doživljanja.

Posameznica se je že z izkušnjo "božjega klica" ločila od poprečnega vernika. S tem, ko je svojo izkušnjo "božjega klica" zaupala pristojni osebi (redovnica, predstojnica, duhovnik,...), pa je s polja osebnega doživljanja prešla na polje, kjer delujejo formalni in institucionalizirani pogoji. Če posameznica na tej stopnji še okleva, ji pristojna oseba pomaga k odločitvi. Lahko bi rekli, da je v moči pristojne

¹ *Že v Stari zavezi najdemo mesta, kjer je omenjen božji klic - tako naj bi bog klical Abrahama, Mojzesa, Samuela, Davida, ... Mesta, ki govorijo o božjem klicu, najdemo tudi v Novi zavezi in kasnejši tradiciji rimskokatoliške cerkve, kjer naj bi bog klical Pavla, Avgušтина, Terezijo Avilsko, mater Terezijo in mnoge druge (Šinkovec, 1999: 33).*

osebe, da posameznico povleče v redovno ustanovo. Če sta bila okolje primarne socializacije in stik z redovnim poklicem pogoja za oblikovanje želje po vstopu v redovno ustanovo in če koncept "božjega klica" ponazarja kristalizacijo ideje o vstopu, predstavljajo spodbude, ki jih je posameznica deležna s strani pristojne avtoritete, formalno potrditev posameznice namere. Ali drugače: posameznica, ki govori o izkušnji "božjega klica", razume spodbude s strani pristojne avtoritete kot formalno potrditev "božje namere". Neformalni dejavniki potencialno redovnico privedejo do formalnih pogojev. Formalni pogoji so tisto merilo, s katerim neka redovna ustanova preverja primernost posameznice za opravljanje redovnega poklica. Redovno pravo je tisti okvir, ki določa indikatorje redovnega poklica. S pomočjo teh legitimnih pokazateljev pristojna predstojnica ugotavlja usklajenost posameznice osebnosti z zahtevami redovne ustanove, v katero bi posameznica rada vstopila.

Življenje v redovni ustanovi

Drugače kot civilne sekularne poklice spremlja redovni poklic ideja o neposredni povezanosti s konceptom boga. Za redovni poklic naj se ne bi odločila posameznica sama, niti se za sprejem posameznice ne odloči pristojna predstojnica, pač pa naj bi po teoloških razlagah posameznico izbral sam bog. Osebna želja posameznice, da bi vstopila v redovno ustanovo in odločitev pristojne predstojnice, da posameznico sprejme, se na podlagi teoloških interpretacij in uradnega nauka rimskokatoliške cerkve preoblikujeta v idejo o nameri in želji boga. Uvedba tretje sestavine - boga - daje tako želji posameznice kot odločitvi predstojnice višji pomen in večjo verodostojnost.

Posameznica naj bi v ustanovo torej vstopila kot "božja izvoljenka". Da lahko v ustanovi ostane, se mora obvezati, da bo upoštevala in spoštovala pravila redovne ustanove in se podrejala volji in zahtevam predstojnice. Posameznica se pravilom obveže z redovnimi zaobljubami. Flaker imenuje zaobljube ceremonialna zaveza hierarhični in birokratski oblasti (Flaker, 1998: 58). Ceremonialno, ker sprejetje zaobljub pomeni iniciacijo v redovno skupnost. Zaveza hierarhični in birokratski oblasti pa, ker zaobljube pomenijo priznavanje lojalnosti ustanovi in avtoritete nadrejenim. Funkcija zaobljub, ki jih posameznica sprejme z javnim (ali gre za javne ali zasebne zaobljube, je odvisno od prava posameznega reda) obredom², je v reguliranju normativne ravni in zagotavljanju konformizma v redovni skupnosti.

Normativna raven redovne ustanove

Da posameznica postane polnpravna članica redovne skupnosti, mora sprejeti tri zaobljube: zaobljubo čistosti, zaobljubo uboštva in zaobljubo pokorščine. Vsaka od zaobljub regulira posebno sfero posameznicega delovanja. Zaobljuba čistosti regulira sfero spolnosti. Od posameznice zahteva, da se v celoti odreče željam po spolnosti in spolni aktivnosti, in sicer s ciljem, da se bo na ta način lahko v celoti oziroma z "nerazdeljenim" srcem posvečala samo bogu. Zaobljuba uboštva ureja sfero dela in plačila. Z zaobljubo uboštva katoliški nauk sporoča, da je bog edino resnično bogastvo, da morajo redovniki in redovnice gojiti vrednoto nena-

² V tradicionalni verski skupnosti obred sprejetja zaobljub spominja na obred poroke.

vezanosti na materialne dobrine, nalaga jim dolžnost dela ter da morajo z dobrinami, ki so last skupnosti in nikakor ne posameznika, upravljati skrbno in odgovorno. Jedro zaobljube pokorščine pa obsega popolno podrejenost lastne volje predstojnikovi, in sicer do te mere, da članica v nadrejeni osebi uvidi "božjega namestnika" in ga kot takega tudi sprejema. Zaobljuba pokorščine zagotavlja spoštovanje pravil v redovni skupnosti in zunaj nje (Papež, 1999: 20-27).

Razosebljenost v redovni ustanovi

Preden je posameznici dovoljeno sprejeti redovne zaobljube in s tem postati redovnica s pravicami in dolžnostmi, mora skozi postopek preoblikovanja identitete, ki mora biti usklajena z zahtevami redovne ustanove. Oblikovanje nove identitete je rezultat dosledne resocializacije. V vsaki fazi je posameznica deležna spodbud, da naj se odreče prejšnji identiteti in prevzame lastnosti, ki so vezane na vlogo redovnice (SanGiovanni, 1978: 15). Resocializaciji je namenjen čas noviciata³, ko naj bi se posameznica soočila sama s seboj ter z redovno ustanovo in skupaj s predstojnico ugotovila, ali je primerna za redovno življenje. Če po končanem noviciatu ne sprejme redovnih zaobljub, mora redovno ustanovo zapustiti.

Ena izmed ključnih posebnosti redovnega poklica je, da ne pozna delovnega časa.⁴ Tako je posameznica, ki se odloči za redovni poklic, ves čas (ne le 8 ur, kolikor traja poprečni civilni delavnik) obvezana slediti navodilom nadrejene osebe. Ker redovna ustanova zajema in nadzira vse sfere posamezničinega življenja, jo po Goffmanovi klasifikaciji prištevamo med totalne ustanove. "Po Goffmanu so temeljne značilnosti totalnih ustanov, da vsi vidiki življenja potekajo na istem kraju in pod isto oblastjo; da vsaka faza dnevne aktivnosti poteka vpričo velikega števila drugih ljudi, ki so enako obravnavani in od katerih zahtevajo, da skupaj delajo isto stvar; da za vse dejavnosti obstaja urnik, ki ga od zgoraj vsiljuje telo uradnikov s sistemom eksplicitnih formalnih pravil; da razne vsiljene dejavnosti sestavljajo enotni racionalni načrt z namenom, da je zadovoljeno uradnim ciljem ustanove" (Flaker, 1998: 20).

Individualno načrtovanje dejavnosti znotraj totalne ustanove ni mogoče.⁵ O večini stvari, ki v zunanjem svetu sodijo v območje posameznikovega odločanja, v totalni ustanovi ne odloča posameznica, pač pa njen nadrejeni (npr.: kdaj pisati pismo družini). Najmanjše podrobnosti so določene s pravili, zapovedmi, urniki in sankcijami. Z večjim številom ljudi in zaradi širine manevrskega prostora, kjer lahko predstojniki posegajo na področje posameznikove svobode, se množijo pravila. Člani takih ustanov pa se morajo močno truditi, da se uspešno držijo vseh številnih pravil (Flaker, 1998: 27-28).

Ker natančna pravila redovne ustanove kot totalne institucije drastično posegajo v

³ *Trajanje noviciata določa pravo lastne ustanove (to je pravo posameznega reda) in se zato od reda do reda razlikuje. Ponavadi noviciat traja okoli dve leti. Praviloma ima predstojnica moč, da po lastni presoji trajanje noviciata za posameznico podaljša ali skrajša (Papež, 1999: 101-114).*

⁴ *Zato razumemo redovni poklic kot življenjski stil in ne kot poklic v smislu zaposlitve.*

⁵ *"V redovniškem poklicu pa imaš tudi po službi preostali del dneva splaniran. Sicer ga skupaj načrtujemo, ampak je do minute načrtovan. Niti sekundica ni tvoja. Časa ne nameniš temu, kar bi si želel, ampak temu, za kar smo se skupaj odločili" (Bezjak, 2003: Priloga 1, stran 5).*

posameznično svobodno voljo: omejujejo svobodo gibanja, regulirajo stike z drugimi ljudmi, posegajo v posamezničin odnos do same sebe, do drugih in do sveta, nekatere posameznice ne vzdržijo zahtevanega pritiska in stopijo v konflikt z nadrejeno osebo.

Konflikt v redovni ustanovi

Z analizo konfliktov⁶, v katerih so se znašle posameznice z osebno izkušnjo redovnega poklica, se je izkazalo, da je v primeru konflikta v redovni ustanovi jedro spora med posameznico in avtoriteto kršenje človekovih pravic. Analiza je nastala na podlagi tistih primerov, o katerih je bilo na voljo dovolj podatkov.⁷ Vendar pa je ob tematizaciji konflikta v redovni ustanovi nujno upoštevati vpetost posameznice v nek čas in nek prostor. Pomembno je vedeti, ali govorimo o času pred drugim vatikanskim koncilom ali o času po njem. Drugi vatikanski koncil pomeni najpomembnejšo prelomnico v smislu posodabljanja redovniškega življenja. V duhu prenove so bile odpravljene številne posebnosti redovnega življenja: na doktrinarni ravni je koncil pripadnike redovnih ustanov pred bogom izenačil z laiki, spodbujal je aktivno delovanje v svetu, posodobil neudobne obleke (ponekod jih je celo odpravil), poudaril pomen ustrezne izobrazbe na delovnem mestu in zmanjšal strogost klavzure nekontemplativnih redov.⁸ Koncil je izpostavil potrebo, da mora biti življenje prilagojeno ne samo članom ustanove, naravi vsake ustanove in potrebam apostolata, pač pa tudi zahtevam kulture ter socialnim in ekonomskim okoliščinam.

Poleg razlikovanja predkoncilskih in pokoncilskih metod, ki so jih uporabljale redovne ustanove, je potrebno upoštevati razlike med posameznimi redovnimi ustanovami. Kljub skupnim značilnostim redov, kot so redovne zaobljube, hierarhična ureditev ter vpetost v širšo strukturo rimskokatoliške cerkve, obstajajo med posameznimi redovi ključne razlike. In ne samo da obstajajo razlike med redovi, medsebojno se razlikujejo celo redovne skupnosti, ki pripadajo istemu redu. Obstajajo celo razlike med redovnimi ustanovami (ki sicer pripadajo istemu redu), ki delujejo v Evropi in tistimi, ki delujejo v ZDA. Npr. v ZDA si redovnice po lastni presoji in interesu poiščejo področje svojega delovanja. V tem primeru se hitreje zgodi, da s svojim delom odstopijo od uradnega nauka cerkve ali od pričakovanj predstojnice. V Evropi je predstojnica tista, ki redovnicam predpiše področje dela in jim delo tudi naloži predstojnica. V tem primeru je odstopanj od katoliško pri-

⁶ Analizo sem opravila v času priprave diplomskega dela. Analiza temelji na avtobiografskih izpovedih, ki so jih navedene posameznice objavile v knjižni obliki, uporabila sem izjave iz različnih intervjujev ter sama izvedla nekaj intervjujev. Analiza je objavljena v obliki diplomskega dela pod naslovom *Disidentstvo v katoliških ženskih redovih*, 2003, Ljubljana.

⁷ Karen Armstrong (*Velika Britanija, po sedmih letih življenja v apostolskem redu je izstopila iz reda*), Vida Žabot (*Slovenija, po 29 letih življenja v redu don Boskovih salezijank je izstopila iz reda*), Lavinia Byrne (*Velika Britanija, po 36 letih življenja v Ustanovi blažene device Marije je izstopila iz reda*), Jeannine Gramick (*ZDA, po 41 letih življenja v redu šolskih sester Notre Dame je prestopila v red sester Loretta*) in Marija Sreš (*Slovenija, 37 let živi v redu misijonark Jezusa Kristusa v Indiji*) (Bezjak, 2003: Priloga 1).

⁸ (http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat_ii_decree_19651028_perfectae-caritatis_en.html, 12.03.2003).

čakovanega in zelenega delovanja manj (Bezjak, 2003: Priloga 2).

Nujno potrebno je razlikovati med redovi, ki se medsebojno ločujejo po svoji odprtosti do okolja oziroma po vključenosti v širše okolje. Glede na odprtost do okolja jih v grobem delimo na "svetobežne" in prozelitske. Prvi so kontemplativni redovi, za katere velja klavzura oziroma visoka stopnja ločenosti do okolja. Redovnice živijo v samoti in molku. Območje samostana lahko zapustijo le v primeru obiska zdravnika in v primeru volitev. Glavna žrtev žensk, ki se odločijo za tovrsten način življenja, je odpoved stvarem, prostoru in pa predvsem socialnim stikom. Posameznice, ki vstopajo v kontemplativne redove, želijo in pričakujejo pasivno podrejanje, radikalno odrekanje in nenehno izpostavljenost nadzoru. Za ilustracijo navajam podatke, da je bilo v Sloveniji leta 2000 v kontemplativnih redovih (po podatkih Letopisa Cerkve na Slovenskem 2000) 43 redovnic, ki so bile v poprečju stare 43 let.

Od kontemplativnih redov se ločujejo prozelitski redovi. Med prozelitske prištevamo apostolske in karitativne redove ter svetne ustanove. Naloga prozelitskih redov je, da s socialno dejavnostjo (poučevanje, skrb za bolne, revne, ostarele, ...) širijo katoliški nauk. Posameznice, ki vstopajo v prozelitske redove, pričakujejo aktivno vlogo v svetu. Ker so v nenehnem stiku z družbenim okoljem, imajo možnost primerjati svoj življenjski stil z drugimi, lahko si zagotovijo socialne mreže zunaj skupnosti, so v stiku z mediji itd. Tako si lahko zagotavljajo zunanjo podporo in vsaj delno neodvisnost od redovne skupnosti, ki ji pripadajo. Po podatkih Letopisa Cerkve na Slovenskem 2000 je bilo v Sloveniji leta 2000 naslednje stanje: apostolski redovi so imeli 602 redovnici, ki so bile v poprečju stare 65 let. Karitativni redovi so leta 2000 šteli 504 redovnice s poprečno starostjo 67 let. O številu redovnic v svetnih ustanovah zaradi anonimnosti ene od ustanov ne moremo govoriti.

Vrnimo se h konfliktu v redovni ustanovi, pri tem pa poskušajmo imeti v mislih vse navedene posebnosti različnih redov: pričakovanja in predstave o redovnem poklicu, ki jih je posameznica prinesla s seboj, možnost interakcije z okoljem, ki je odvisna od zaprtosti/odprtosti reda ter vpetost reda v neko kulturno okolje (pomembno je vedeti, ali gre za versko pluralno/enotno okolje, tradicionalno/liberalno okolje itd). Poleg vseh navedenih razlik pa je analiza pokazala, da se v redovni ustanovi konflikt, v katerega lahko vstopi posameznica kot redovnica, v glavnem odvija na treh osnovnih nivojih: konflikt med redovnico in redovno ustanovo; konflikt med redovnico in rimskokatoliško cerkvijo in kot konflikt med posameznico in širšim družbenim okoljem. Na vseh treh nivojih je posameznica kot redovnica v poziciji nemoči. V okoljih, kjer avtoriteta zahteva togo in rigidno izpolnjevanje pravil in za odklone od pravil izvaja stroge sankcije, s katerimi posega v identiteto posameznice (s čimer lahko povzročijo psihofizične posledice), nekatere posameznice stopijo v konflikt. Razumeti moramo položaj posameznice, ki želi ostati predana bogu, vendar je stopila v konflikt z avtoriteto, ki naj bi predstavljala "božjo voljo".

V primerih, ki jih je obsegala analiza avtobiografskih izpovedi, se je izkazalo, da je do konflikta v redovni ustanovi prišlo zaradi kršenja pravic, ki jih od leta 1948 zagotavlja Splošna deklaracija človekovih pravic (npr. pravica do zasebnosti in pra-

vica do dostojanstva). Nekatere kršitve pa so se pojavile v okviru postopkov in sankcij, ki so bile uvedene zaradi nastalega konflikta (pravica do informiranosti, pravica do ustreznega sodnega postopka, pravica do svobode mišljenja in druge). Pri ugotavljanju kršitev človekovih pravic v redovni ustanovi je smiselno upoštevati ugotovitev Vita Flakerja, ki pravi, da totalne ustanove, med katere prišteva tudi samostane, že v samem jedru svojega ustroja /.../ "redno in množično kršijo celo vrsto človekovih pravic: predvsem pravico do *prostosti* (3. in 9. člen Splošne deklaracije o človekovih pravicah), do *osebne dignitete* (5. člen), do zasebnosti (12. člen) in druge. Zaradi bolezni, stiske, prizadetosti ali socialnega statusa ni namreč dovoljeno nikomur odreči pravic, ki jih imamo drugi za samoumevne" (Flaker, 1998: 6). Tako ni dovoljeno niti v imenu ideologije - s ciljem doseči boga - posamezniku kratiti pravice, ki jih zagotavljajo sprejete deklaracije (npr.: Splošna deklaracija človekovih pravic). Pomembno je poudariti, da v primeru kršitev človekovih pravic s strani neke formalne ustanove (kot je redovna ustanova), obstaja še posebej velika nevarnost, da se posamične kršitve preobrazijo v sistematično in množično kršenje človekovih pravic tistim posameznikom, ki delujejo pod okriljem določene ustanove. Poleg Flakerjevega nastavka bomo kot delovni okvir vpeljali še Predlagano konstitucijo katoliške cerkve, ki so jo sprejeli in formirali člani Združenja za pravice katolikov v cerkvi (Association for the Rights of Catholics in the Church) (v nadaljevanju ARCC).⁹

Analiza avtobiografskih izpovedi redovnic in bivših redovnic kaže na obstoj treh ravni konfliktov.

1. Konflikt na ravni redovnica-redovna ustanova

Redovno ustanovo po hierarhični ureditvi predstavlja pristojna predstojnica. Največkrat, če govorimo o sporu med redovnico in redovno ustanovo, v bistvu govorimo o sporu med redovnico in predstojnico. Ker pa je predstojnica avtoriteta, ki se s svojimi zahtevami lahko sklicuje na cerkev ali na "božjo voljo", je tak konflikt med redovnico in predstojnico največkrat videti kot konflikt med posameznico in celotno ustanovo.

Analiza avtobiografskih izpovedi dveh bivših redovnic - Karen Armstrong in Vide Žabot - je pokazala, da je v njenem primeru v glavnem šlo za kršitev pravice do zasebnosti (12. člen Splošne deklaracije človekovih pravic) in kršitev pravice do osebne dignitete (5. člen Splošne deklaracije človekovih pravic). Armstrongova (Velika Britanija) govori še o odtegotvanju zdravniške pomoči (25. člen Splošne deklaracije človekovih pravic) in o spolnem nadlegovanju (kršitev spolne nedotakljivosti z zlorabo položaja: 184. člen Kazenskega zakonika republike Slovenije). Kadar predstojnica močno poseže na področje osebne svobode posameznice, nekatere podrejene preprosto niso zmožne prenesti pritiska. Čeprav gre za spor med dvema posameznicama, teološke interpretacije tak spor pogosto predstavijo kot spor na ravni jaz-bog, saj naj bi se posameznica z nespoštovanjem predstojnične avtoritete oddaljila ne od predstojnice in skupnosti, pač pa od samega boga.

2. Konflikt na ravni redovnica-rimskokatoliška cerkev

Težave, s katerimi se srečujejo ali so se srečevale posameznice v primeru konflikta redovnica-rimskokatoliška cerkev, so bolj teološke, dogmatske in institucio-

⁹ (www.arcc-catholic-rights.org/constitution.html, 27.02.2003).

nalne narave kot pa osebne. Posameznice so s svojim razmišljanjem in delovanjem stopile v konflikt z institucijo in ne z neko določeno osebo. Kjer mnenja posameznic stopajo od uradnega stališča cerkvene organizacije in cerkvena organizacija poskuša onemogočiti delovanje takih posameznic, gre torej za spor na institucionalni ravni. Posameznica se ne strinja z določeno dogmo ali pravilom, ki ga je sprejela uradna doktrina. Svoje nestrinjanje z uradno doktrino take posameznice v glavnem izražajo prek literature in medijev. Kljub temu, da se velikokrat ne strinjajo z določenimi dogmami ali nekaterimi specifičnimi deli nauka rimskokatoliške cerkve, želijo ostati pripadnice redovne ustanove in cerkve, vendar pa od cerkve pričakujejo, da bo spremenila/prilagodila svoje nazore.

Analiza izpovedi Lavinije Byrne (Loudon, 1993) (Collins, 2001) in Jeannine Gramick (Collins, 2001) je pokazala, da gre v njenem primeru v glavnem za kršitve naslednjih pravic: pravica do informiranosti (4. točka Predlagane konstitucije katoliške cerkve), pravica do ustreznega sodnega postopka (7. točka Predlagane konstitucije katoliške cerkve), pravica do svobode mišljenja (19. člen Splošne deklaracije človekovih pravic), pravica do svobode izražanja (5. točka temeljnih Predlagane konstitucije katoliške cerkve), pravica do svobode vesti (3. točka Predlagane konstitucije katoliške cerkve), pravica do svobode delovanja (2. točka Predlagane konstitucije katoliške cerkve).

3. Konflikt na ravni redovnica-širše družbeno okolje

Poleg že navedenih konfliktov lahko posameznica stopi v konfliktno situacijo še s širšim družbenim okoljem. Najhitreje se to zgodi, če posameznica s svojim delovanjem in mišljenjem odstopa od vedenja, ki ga pričakuje širše družbeno okolje. Analiza izpovedi misijonarke Marije Sreš (Bezjak, 2003), ki deluje v Indiji, je pokazala, da v glavnem govori o kršitvi pravice do osebnega dostojanstva (5. člen Splošne deklaracije človekovih pravic). V svoji izpovedi in v objavljenih člankih se kritično opredeljuje tako do cerkve kot institucije, do redovne skupnosti, ki ji pripada, kakor tudi do indijske družbe kot take. Na vseh treh ravneh govori o hkratnem nespoštljivem vedenju do žensk. V njenem primeru gre za nasprotovanje androcentrično usmerjeni družbi.

Analiza je pokazala, da se sankcije, ki so jih bile zaradi neželenega delovanja in mišljenja deležne posameznice, gibljejo v naslednjih dveh razsežnostih:

1. *Utišanje* (umik knjig iz prodaje, prepoved poučevanja ali delovanja na področju, za katerega je posameznica usposobljena, cenzura oziroma prepoved opredeljevanja glede določenih problemov, premestitev,...) - v primeru Gramick in Byrne.

2. *Samoizključitev* (ustanova posameznico z ukrepi utišanja privede do samoizključitve oziroma izstopa) - v primeru Byrne, v primeru Gramick ukrepi utišanja zaenkrat še niso privedli do izstopa.

Redovno pravo (Papež, 1999) pa razlikuje med naslednjimi vrstami izključitve iz redovne ustanove:

1. Avtomatična odslovitev: naj bi sledila v primeru, če je posameznica povzročila dejanje t. i. herezije ali odpadništva.

2. Odslovitev s postopkom: naj bi sledila v primeru kaznivih dejanj proti človekovemu življenju in svobodi (umor ali sodelovanje v umoru, ugrabitev, pohablja-

nje ali hudo ranjenje druge osebe, splav) in v primeru dejanj, ki so v nasprotju z zaobljubo čistosti.

3. Izgon iz redovne hiše: naj bi sledil ob velikem zunanjem pohujšanju - npr.: /.../ "pohujšanje, ki bi ga lahko povzročil redovnik z dejanji na spolnem področju z otroki, veroukarji, ministranti in so starši dejanje že prijavili sodišču ali imajo namen to storiti". (Papež, 1999: 185) In še v primeru, če ustanovi sledi velika neizogibna škoda, ki bi jo redovnica lahko povzročila iz političnih, gospodarskih ali moralnih razlogov (Papež, 1999: 184-187).

Visoka socialna ranljivost ženske redovniške populacije

Na socialno ranljivost kažejo zlasti težave tistih, ki so po več letih življenja v samostanu ugotovile, da jim tak življenjski stil ne ustreza/da ga ne morejo prenašati in bi se rade vrnile v "civilni" svet. Tedaj se pokažejo številne pasti poklica, zaradi katerih postane izstopanje, čeprav je načelno možno izstopiti, travmatičen proces. Zaradi zaprtega značaja redovnih ustanov je populacija oseb, ki se odloči za vstop v redovno ustanovo, tista kategorija, ki jo raziskave le s težavo zajamejo in opišejo. Da bomo imeli vsaj približno predstavlo (zaradi nepreglednosti podatkov ne morem govoriti o natančnem številu), navajam podatek, da je bilo leta 2000 v Letopis Cerkve na Slovenskem 2000 vpisanih 1.177 redovnic.

In ker so izstopi v medijih predstavljeni, kot da gre za redke posameznice, ki niso kompatibilne z ustrojem redovne ustanove, je vredno poudariti, da je bilo izstopov iz redovnih ustanov katoliške cerkve mnogo več, kot bi si lahko mislili. "Eden najbolj presenetljivih dogodkov v zgodovini redov so množični izstopi redovnic iz redovnih ustanov v šestdesetih letih 20. stoletja" (SanGiovanni, 1978: 14). Ob hkratnem upoštevanju ugotovitev Šinkovca (Šinkovec, 1999: 36-37), po katerih je v letih 1978-1995 število redovnih poklicev upadlo za 14,6 % v svetu, v Evropi za 24 % in v Sloveniji za 37,4 %, lahko upravičeno trdimo, da ne gre zgolj za medijsko izpostavljene posameznice, kot so Vida Žabot pri nas, Bernardica na Hrvaškem in Karen Armstrong v Angliji. Po letu 1965, ko so stopili v veljavo odloki drugega vatikanskega koncila, so izstopi redovnic v ZDA in Evropi množični pojav. Stark in Finke sta izvedla obsežno raziskavo o silovitem upadu števila redovnic in ugotovila, da se je upad začel kmalu po razglasitvi sklepov drugega vatikanskega koncila, ki so uvedli številne novosti vezane na redovniški poklic. V ZDA je bilo leta 1965 181. 421 redovnic. Do leta 1995 je število ameriških redovnic upadlo na 92. 107. Kar pomeni, da se je število redovnic v obdobju 30 let znižalo za okoli 50 %. Podobno se je število redovnic zniževalo tudi v Kanadi in v zahodni Evropi (Stark in Finke, 2000: 125). Podatkov za Slovenijo ni moč predložiti, saj nobeden od cerkvenih (na Konferenci redovnih ustanov Slovenije, ki je povezovalni člen vseh redov, ki delujejo na naših tleh, sem dobila odgovor, da ne vodijo evidence o številu redovnic v Sloveniji) niti državnih uradov (SURS, ZPIZ, Urad za verske skupnosti) ne vodi niti podatka o številu redovnic v Sloveniji, kaj šele da bi vodile podatek o številu takih, ki izstopijo iz redovne ustanove. Podatek o znižanju števila redovnic je spremenljivka, ki jo sestavljajo trije elementi. Število redovnic se znižuje iz treh razlogov: ostarele umirajo, manj je vstopov in nekatere izstopijo. Iz tega

razloga je kljub podatku o znižanju števila redovnih poklicev, ki ga navaja Šinkovec, težko govoriti o konkretnem deležu tistih, ki izstopijo.

V nadaljevanju bomo pogledali, kako poteka postopek sprejemanja odločitve o izstopu. Kategorija redovnic, ki se sooča z vprašanjem izstopa, mora pri sebi razrešiti bolj ali manj ista vprašanja, ki kažejo na socialno ranljivost redovniške populacije, zato bom orisala tudi okoliščine, zaradi katerih je svoboda odločitve o izstopu, kljub temu da jo na formalni ravni zagotavlja redovno pravo, omejena.

Izstop kot svobodna izbira in neformalni dejavniki izstopa

S formalno pravnega vidika, ki ga določa redovno pravo, je vstop posameznice v redovno skupnost in prebivanje v njej jasno določeno in definirano. Poleg vseh pravil, ki določajo vedenje redovnice in njen odnos do avtoritete, so definirana mesta, kdaj, kje in kako lahko redovnica iz ustanove izstopi. Na formalnem nivoju se zdi, da je pot posameznice, ki se odloči za redovni poklic, predvidljiva, preverljiva in jasna.

Upoštevaajoč dejstvo, da se posameznica med številnimi izbirami, ki jih ponuja pomoderna družba, svobodno odloči za vstop v totalno ustanovo in da lahko skorajda vsak trenutek iz nje izstopi, se na prvi pogled zdi, da redovniška populacija v tem oziru ni problematična. Na formalnem nivoju naj bi v redovni ustanovi zmeraj obstajala možnost izbire: ostati v skupnosti ali izstopiti. Vendar pa ne smemo pozabiti, da so v današnjem času restrikcije, ki onemogočajo sicer formalno zagotovljen izstop, mnogo bolj prefinjene in latentne. Če v preteklosti redovnica kljub želji po izstopu ni dobila odveze od večnih zaobljub in je bila obsojena na življenje v samostanu (ilustrativen primer je Diderotov roman Redovnica), ji je danes to formalno zagotovljeno. Vendar pa sodobna redovnica ne more izstopiti, ker je nekonkurenčna na trgu delovne sile, ker ni razvila socialnih veščin, ker je brez ekonomskega kapitala, itd. Svet čistosti, uboštva in pokorščine je od pomodernege sveta mnogoterih izbir in tveganj tako različen, da je prihodnost posameznice, ki želi izstopiti iz redovne ustanove, precej negotova. Negotovost pa se veča s številom let, ki jih je posameznica preživela znotraj redovne ustanove.

Sprejemanje odločitve za izstop

Odločitev za izstop iz redovne ustanove¹⁰ je mnogo bolj kompleksna, kot se zdi na prvi pogled. Za izstop iz redovne ustanove niso dovolj želja po izstopu in izpolnjeni formalni pogoji za izstop (po sprejemu večnih zaobljub je potrebno dovoljenje Vatikanu). Posameznica, ki se odloča za izstop, se mora spopasti s številnimi ovirami, preden se vrne v sekularni svet. Zavedati se mora:

- alternativnih možnosti,
- redefinirati koncept večnih zaobljub,
- sprejeti mnenje staršev,
- se spopasti s finančno negotovostjo in stanovanjskim problemom.

Redovnica, ki ne zaupa v svoje sposobnosti in ne razreši zgoraj omenjenih problemov, je kljub želji po izstopu primorana ostati v redovni ustanovi. Posebej ran-

¹⁰ "Izstop iz redovne ustanove pomeni izgubo redovnopravnega položaja in z njim tudi vse pravice in dolžnosti, poleg tega pa izstop pomeni vrnitev v laiški stan in popolno prekinitvev z redovno ustanovo" (Papež, 1999: 163).

ljive v tem oziru so naslednje kategorije redovnic:

- starejše, ki ne morejo računati na pomoč družine (drugih podpornih mrež ni);
- neizobražene, ki so težje zaposljive in
- kategorija tistih, ki so brez civilne zaposlitve: v primeru civilne zaposlitve delovno razmerje posameznici zagotavlja ekonomsko in socialno varnost.

Alternativne možnosti

Za izstop iz redovne ustanove ni dovolj zgolj želja oziroma motiv za izstop, pač pa mora biti redovnica seznanjena z alternativami, ki jih ponuja sekularni svet. Zavedati se mora alternativnih možnosti in hkrati sebe spoznati sposobno za obvladanje teh možnosti. Redovnica mora imeti zaupanje v sebe, da se bo v sekularnem svetu mogla spopasti s spremembami in zahtevami. Šele ko je prepričana o svojih sposobnostih, lahko naredi korak k izstopu (SanGiovanni, 1978: 32).

Raziskava, ki jo je SanGiovannijeva izvedla med 63 ameriškimi bivšimi redovnicami, ki so izstopile med letoma 1965 in 1972, je pokazala, da starost in motiv za izstop pogojujeta redovnično zaupanje v lasten uspeh v sekularnem svetu. Kljub želji po izstopu so se starejše redovnice težje odločale zapustiti "varnost in gotovost" samostana in sprejeti nepredvidljivo prihodnost. Imele so manj zaupanja v svoje sposobnosti: dvomile so o uspehu pri poroki, bile prestare za materinstvo, niso upale na pomoč in podporo primarne družine in dvomile so o uspešnosti poklicne kariere. Vse to pa so pomembne vrednote sekularne družbe (pri tem mislimo na zahodno družbo). Mlajše redovnice so se lažje odločale za izstop, saj so svojo starost dojele kot prednost pri sprejemanju odločitve za izstop. Še vedno ima čas za poroko in otroke in še zmeraj lahko začne poklicno kariero (SanGiovanni, 1978: 36).

Redefinicija koncepta večnih zaobljub

Posebno pozornost zahtevajo tudi "večne zaobljube". "Večne zaobljube" predstavljajo zadnjo stopnjo dolgega procesa resocializacije in formalno simbolizirajo popoln in dokončen sprejem posameznice v skupnost. Vsaka, ki se je odločila za izstop, je morala redefinirati pojmovanje večnih zaobljub. Morala se je znebiti občutka moralne obvezanosti do redovne ustanove. Številne, ki jim to ni uspelo, se niso mogle odločiti za izstop (SanGiovanni, 1978: 38).

Finančna negotovost

Problematičnost redovniške populacije, ki razmišlja o izstopu, je v veliki meri vezana na finančno negotovost redovnic. Z zaobljubo uboštva, kot enim izmed treh temeljev redovniškega poklica, so se redovnice obvezale, da bodo živele v uboštvu. Vse, kar redovnice zaslužijo s svojim delom, pridobijo ustanovi in ne sebi. Če je zaposlena v civilnem poklicu (npr. dela kot medicinska sestra), pripada plača, ki jo zasluži pri delodajalcu, redovni ustanovi in sama ne more razpolagati z njo. Vendar pa so redovnice, ki so se poleg "služenja bogu" zaposlile še v civilnem poklicu, v veliki prednosti pred ostalimi redovnicami, ki niso v delovnem razmerju. V primeru izstopa taki posameznici civilni poklic zagotavlja socialno in ekonomsko varnost. V tem primeru je po izstopu finančno neodvisna od ustanove in

lažje sprejme odločitev za izstop. Laizacija je v tem primeru vsaj glede finančne negotovosti lažja.

Redovno pravo definira, da redovnica, ki je iz ustanove po zakoniti poti odslovljena ali je ustanovo zakonito zapustila, ne more od ustanove zahtevati ničesar, čeravno je s svojim delom ustanovi veliko prispevala. "Redovne zaobljube namreč niso neke vrste delovna pogodba, tudi ne obstajajo med člani in ustanovo "delovna, profitna, sindikalna razmerja", temveč "družinska" razmerja. /.../ Ustanova se s to zakonsko normo zavaruje pred morebitnim neosnovanim izsiljevanjem povračila odpuščenega redovnika za opravljeno delo v ustanovi" (Papež, 1999: 187). Citat iz Redovnega prava dokazuje, da posameznica, ki se odloča za izstop, ne more in ne sme računati na finančno pomoč organizacije, kateri je služila.

"Celo življenje sem služila, a brez zaslužka, delala in živela v instituciji in zanjo. Sedaj je nimam za sabo, nimam zavarovanja, nimam pokojnine" (Žabot v: Ona, 2002).

Redovne ustanove, ki pod svoje okrilje sprejemajo posameznice s ciljem, da bi "služile bogu", se s to definicijo otresejo funkcije delodajalca in obveznosti, ki bi jih v primeru Slovenije država glede na Zakon o delovnem razmerju zahtevala od njih. Čeprav posameznice poleg t. i. "služenja bogu" (poudarjena ritualna raven verskega delovanja), opravljajo gospodinjska dela, šivajo obredna oblačila, pripravljajo hostije, ... torej skrbijo, da redovna skupnost, pa tudi drugi segmenti¹¹ katoliške cerkve potekajo nemoteno, jim redovna skupnost po izstopu za opravljeno delo ni dolžna izplačati prisluženega plačila.

Redovnice brez civilne zaposlitve

Posebej problematična pa je populacija redovnic, ki niso v delovnem razmerju:

1. Članice kontemplativnih redov: zanje velja klavzura, kar pomeni, da ne smejo zapuščati redovne ustanove, razen v primeru obiska zdravnika in v primeru volitev.
2. Tiste, ki opravljajo dela, kot so gospodinjenje, šivanje obrednih oblačil, pripravljanje hostije, čiščenje župnišča, itd. v redovni ustanovi. To so redovnice, ki služijo cerkveni organizaciji, a jih cerkev ali redovna ustanova za njihovo delo ne plača, niti ne zavaruje.

Na to področje je v primeru Slovenije posegla država in jim zagotovila obvezno zavarovanje. Na podlagi obveznega zavarovanja osebam, ki opravljajo duhovniško oziroma drugo versko službo kot edini ali glavni poklic, država preko Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (ZPIZ) zagotavlja zdravstveno, invalidsko in pokojninsko zavarovanje redovnic. Obvezno zavarovanje, ki ga zagotavlja država in ne cerkev, pa ne vključuje zavarovanja za primer brezposelnosti, saj redovnice niso v delovnem razmerju.

V primeru izstopa, ko redovnice prenehajo opravljati verski poklic, jim prenehajo teči zdravstveno, invalidsko in pokojninsko zavarovanje. Postanejo "brezposelne" osebe. Ker pa niso bile v delovnem razmerju, jim ne pripada denarno nadomestilo za brezposelnost, ki je v funkciji ohranjanja relativnega družbenega položaja in

¹¹ Npr.: skrbijo za ostarele duhovnike, oblikujejo in krasijo sveče, gospodinjijo moškim skupnostim, itd.

znaša 70 % zajamčene plače. Niso upravičene niti do denarne pomoči za brezposelnost, ki je v funkciji zagotavljanja eksistenčnega minimuma. Bivše redovnice brez predhodne civilne zaposlitve lahko zaprosijo le za denarno socialno pomoč, ki je namenjena predhodno nezaposlenim osebam, ki živijo v pomanjkanju. Leta 2003 znaša denarna socialna pomoč, do katere so upravičeni vsi prebivalci, ki živijo v pomanjkanju, 43.522 SIT^{12,13}. Praviloma je trajanje pravice do denarne socialne pomoči omejeno na tri ali šest mesecev in eno leto. V primeru, da se ugotovi trajna nezmožnost za delo, odsotnost kakršnihkoli dohodkov in premoženja ter odsotnost sorodnikov, ki bi bili dolžni in sposobni preživljati upravičenko, se ji dodeli trajna denarna socialna pomoč (Kopač, 2002: 161). Poleg denarne socialne pomoči je posameznica, pri kateri se ugotovi, da živi v pomanjkanju, upravičena do obveznega zdravstvenega zavarovanja, ki ga je obvezana plačati upravna enota, v kateri ima posameznica prijavljeno stalno prebivališče.

Upoštevajoč finančno negotovost so posebej ranljive predvsem starejše redovnice, ki niso v delovnem razmerju. Starejša ko je redovnica, manjše so njene možnosti za izstop, saj se zmanjša število let, ko bi si lahko s civilnim poklicem zagotovila finančno varnost. Hkrati pa obstaja manjša verjetnost, da ji bodo starši v pomoč (so že mrtvi, sami potrebujejo pomoč ipd.). Posameznica, ki se "vrača" v sekularni svet, je brez prihrankov, zavarovanj, stanovanja itd. 43.522 SIT denarne socialne pomoči posameznici, ki je brez neformalnih podpornih mrež (družina, prijatelji, itd.), ne more pokriti stroškov za stanovanje in preživetje. V tem primeru si redovnica iz finančnega razloga ne more privoščiti izstopa.

Starši in družina

Za odločilni korak v procesu izstopanja iz redovne ustanove se izkaže postopek seznanjanja staršev z odločitvijo. Kakor je ugotovila SanGiovannijeva, je bil odgovor staršev za redovnice velikega pomena. Vse so upale, da jih bodo starši razumeli in jim nudili emocionalno podporo. Pomembnost družinskih podpor pri sprejemanju odločitve nakazuje čustveno odvisnost od družine, ki je posledica infantilizacije posameznice. Pri običajnem prehodu v odraslost starše ponavadi nadomestijo druge skupine (prijatelji, sodelavci, sošolci itd.), ki pomembneje vplivajo na sprejemanje odločitev (SanGiovanni, 1978: 49).

¹² "Do pomoči so upravičene osebe, ki nimajo dohodkov ali pa so ti pod zgornjo višino. Če dohodkov sploh nimajo, prejmejo navedeni znesek v celoti, sicer pa v višini razlike med lastnimi dohodki in navedenimi zneski. Poleg dohodninskega cenzusa je pri presoji upravičenosti pomembno predvsem, ali ima posameznik ali družina premoženje, s katerim bi se lahko preživljala, ali je uveljavljala vse druge pravice (socialna pomoč je namreč zadnja v sistemu vseh pravic, ko so bile izčrpane že vse druge možnosti za preživetje) in ali je oseba sama aktivna pri reševanju svojega problema. Slednje je pomembno predvsem za use, ki so sposobni delati. Od njih se zahteva prijavljenost na zavodu za zaposlovanje, vključevanje v ponujene programe aktivne politike zaposlovanja in lastne aktivnosti pri iskanju zaposlitve." (<http://www.sigov.si/mddsz/aktualno/270103.htm>, 14.03.2003)

¹³ (<http://www.sigov.si/mddsz/aktualno/270103.htm>, 14.03.2003).

Vračanje v sekularni svet

Poleg vseh pogojev (poznavanje možnosti, zaupanje v lasten uspeh, finančna gotovost, ...), ki jim mora redovnica zadostiti, preden se lahko vrne v sekularni svet, se še z izstopom izkaže, da je večletno življenje v totalni ustanovi posameznico močno determiniralo in da njene lastnosti niso usklajene z zahtevami sekularnega sveta: osiromašena je socialnih veščin, njene socialne mreže v sekularnem svetu so zelo skromne, hkrati pa se sooča s stigmo bivše redovnice. Tradicionalna, hierarhična struktura redovnega življenja je poudarjala kolektivnost, hierarhijo, pokorščino ter ideološki in vedenjski konformizem, ki je proizvedel emocionalno in socialno mlajše ženske, kot bi ustrezalo njihovi dejanski starosti. Zatrle pa so tudi zavest o pripadnosti ženskemu spolu (SanGiovanni, 1978: 51). Če je posameznica z vstopom v redovno ustanovo morala prevzeti vrednote in norme redovniškega življenja, potem postopek laizacije nujno vključuje resocializacijo, posameznica se mora ponovno prilagoditi normam in vrednotam sekularnega sveta.

Sklep

Analiza redovnega prava pokaže, da je svoboda odločitve glede vstopa in izstopa iz redovne ustanove posameznici zagotovljena. Analiza avtobiografskih izpovedi bivših redovnic pa dokazuje, da redovniški poklic ne visi samo med svobodnima izbira o vstopu in izstopu, pač pa sta ti dve odločitvi pogojeni s številnimi pogoji in zahtevami redovne ustanove na eni in sekularne družbe na drugi strani. Problematičen torej ni formalni vidik, pač pa specifičnost redovniškega življenja, ki redovnice determinira do te mere, da niso sposobne/zmožne živeti v sekularnem svetu. Serija veščin, izkušenj in sposobnosti, ki si jih redovnice pridobijo v redovni ustanovi, povzroča neprilagojenost sekularnemu svetu. Socialna neprilagojenost, podkrepljena s finančno negotovostjo, je tisto, kar posameznicam preprečuje, da bi izstopile.

Če o svobodnosti odločitve posameznice ob vstopu v redovno ustanovo v 21. stoletju ne smemo dvomiti, pa lahko upravičeno podvomimo, ali so vse redovnice, ki ostajajo v redovnih ustanovah, tam res zato, ker se jim to zdi najboljša življenjska izbira, ali pa preprosto zato, ker po več letih redovniškega življenja ne izpolnjujejo pogojev za življenje v sekularnem svetu, ker torej druge izbire nimajo.

LITERATURA

- Armstrong, K. (1997): *Through the narrow Gate*. Flamingo, London.
- Bezjak, S. (2003): *Disidentstvo v katoliških ženskih redovih*, diplomsko delo, Ljubljana.
- Collins, P. (2001): *From Inquisition to Freedom*. Continuum, London, New York.
- Flaker, V. (1998): *Odpiranje norosti: vzpon in padec totalnih ustanov. Založba / *cf.*, Ljubljana.
- Gass, M. (2001): *Unconventional Women*. Sieben Hill, Clackamas.
- Kopač, A. (2000): *Pasivna politika zaposlovanja - sistemi socialne varnosti za primer brezposelnosti*. V: *Politika zaposlovanja*, Knjižna zbirka Politični procesi in inštitucije, FDV, Ljubljana.
- (2000): *Letopis Cerkve na Slovenskem 2000*. Nadškofija, Ljubljana.
- Loudon, M. (1993): *Unveiled: nuns talking*. Vintage, London [etc.].
- Nečista seksualnost. To je zgodovinska nevrotika, *Ona*, 12.02.2002.
- Papež, V. (1999): *Redovno pravo*. Družina, Ljubljana.
- SanGiovanni, L. (1978): *Ex-Nuns: a study of emergent role passage*. Ablex, Norwood (N.J.).
- (1996): *Splošna deklaracija človekovih pravic*. V: *Zbirka mednarodnih dokumentov I. del*. Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo, Ljubljana.
- Stark, R. in R., Finke (2000): *Catholic Religious Vocations: Decline and Revival*. V: *Review of Religious Research*, let. 42, št. 2, str. 145 - 165. Religious Research Association, New York.
- Šinkovec, S. (1999): *Prepoznavanje duhovnega poklica*. V: *Sraka M.(ur.): Katehet in duhovni poklici*. Družina, Ljubljana.
- Spletni naslovi
- <http://www.arcc-catholic-rights.org/constitution.html>, 27.02.2003
- <http://www.sigov.si/mddsz/aktualno/270103.htm>, 14.03.2003
- http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_perfectae-caritatis_en.html, 12.03.2003